

Φιλοσοφία καὶ Παιδεία

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΤΗΣ ΕΝΩΣΗΣ ΚΑΘΗΓΗΤΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ
ΠΡΟΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ (Ε.Κ.Δ.Ε.Φ.)

ΕΤΟΣ 13ο
ΤΕΥΧΟΣ 41

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ -
ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2007

«Μάλα γάρ φιλοσόφου τοῦτο
τό πάθος, τό θαυμάζειν·
οὐ γάρ ἄλλη ἀρχή φιλοσοφίας
ἢ αὗτη»

[Πλάτ. Θεαίτητος (155 Δ)]

Φιλοσοφία και Παιδεία

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΤΗΣ ΕΝΩΣΗΣ ΚΑΘΗΓΗΤΩΝ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

**Σ' ΑΥΤΟ ΤΟ ΤΕΥΧΟΣ
ΚΕΙΜΕΝΑ ΚΑΙ
ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΕΣ ΤΩΝ:**

Σταμάτη Γιακουμή
Δημήτρη Διαμαντόπουλου
Δημήτρη Δρακόπουλου
Γιώργου Η. Ηλιόπουλου
Μίρκας Κακαδέλη
Αντώνη Ε. Καλαμπάκα
Ειρήνης Καμπερίδου
Ιωάννη Ε. Μάντζαρη
Μαρίας Μαρκαντωνάτου
Αναστασίας Μεσσάρη
Σπύρου Γ. Μοσχονά
Χρίστου Ν. Πολάτωφ
Γιάννη Τζαβάρα
Δημήτρη Τζωρτζόπουλου

* * *

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΚΔΕΦ

Πρόεδρος: Σπ. Γ. Μοσχονάς, **Αντιπρόεδρος:** Αντ. Ε. Καλαμπάκας, **Γενικός Γραμματέας:** Χρ. Ν. Πολάτωφ.

Ταμίας: Δημ. Διαμαντόπουλος, **Μέλη:** Έλσα Αραχωβίτη (Έφορος Δημοσίων Σχέσεων),
Σταμ. Πορτελάνος (έφορος Διεπιστημονικών Σχέσεων), Σωτ. Φουρνάρος (Έφορος Δημοσιεύσεων & Τύπου)

* * *

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ: *Ta μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου συνεπικουρούμενα από τους:*
Αλεξάνδρα Γαρμπή - Χατζηαστασίου
Μαρία Μαρκαντωνάτου

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ: Γραμματική Αλατζόγλου - Θέμελη, Ομ. Καθηγήτρια Φιλοσοφίας Ιονίου Πανεπιστημίου
Γεώργιος Ι. Αντωνόπουλος, Ομ. Καθηγητής Φιλοσοφίας Παντείου Πανεπιστημίου
Μυρτώ Δραγώνα - Μονάχου, Ομ. Καθηγήτρια Φιλοσοφίας Πανεπιστημίου Αθηνών
Ιωάννης Καλογεράκος, Καθηγητής Φιλοσοφίας Πανεπιστημίου Πατρών
Γιάννης Τζαβάρας, Καθηγητής Φιλοσοφίας Πανεπιστημίου Κρήτης
Δημήτρης Τζωρτζόπουλος, δρ. Φιλοσοφίας - Σχολικός Σύμβουλος Φιλολόγων
Γιώργος Φαράντος, Καθηγητής Φιλοσοφίας Τ.Ε.Φ.Α.Α. Πανεπιστημίου Αθηνών

ΝΟΜΙΚΟΙ ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ: δρ. Θεόδωρος Σταυρόπουλος, Δικηγόρος
δρ. Ελένη Δέδε, Δικηγόρος

ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΒΛΕΨΗ: Polypleuro, Συβρισσαρίου 40, Καισαριανή, Τηλ. 210-7258885

**ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ
ΚΑΙ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΟΝ ΝΟΜΟ:**

Σπύρος Γ. Μοσχονάς
Πρόεδρος της ΕΚΔΕΦ

Εθνικής Αντιστάσεως 20 - 143 43 N. Χαλκηδόνα, Τηλ. 210 25.10.020, 210 25.80.814 - Fax 210 25.32.558

Iανουάριος - Απρίλιος 2007

Πρόε

Iανου

ΑΠΟΦΕΙΣ ΕΕΝΩΝ ΠΕΡΙΓΗΤΡΙΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ

Της ΕΙΡΗΝΗΣ ΚΑΜΠΕΡΙΔΟΥ
Λέκτορα Κοινωνιολογίας στο ΤΕΦΑΑ Πανεπ. Αθηνών

«ΔΥΣΤΥΧΩΣ ΟΙ ΠΟΛΕΙΣ ΕΙΝΑΙ ΓΕΜΑΤΕΣ ΕΛΛΗΝΕΣ»

(York 1853)

...«ΜΕ ΚΛΙΣΗ ΓΙΑ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ ΚΑΙ ΕΞΕΓΕΡΣΗ»

(Briscoe 1881)

«Δεν ήταν καθόλου σοφό για τους Έλληνες να πάρουν την πρώτη θέση ανάμεσα στους εμπόρους της Ανατολής, προκαλώντας με αυτόν τον τρόπο την ξήλεια των εμπόρων των Ευρωπαϊκών χωρών, τους οποίους έχουν ξεπεράσει με τις ανώτερες επιχειρηματικές τους ικανότητες [...] Δεν είναι ότι οι Έλληνες κλέβουν ή εξαπατούν περισσότερο από τις εμπορικές χώρες. Είναι, απλώς, ότι βγάζουν περισσότερα χρήματα με τον ίδιο βαθμό απάτης [...] Ο υποτελής Έλληνας της Τουρκίας έχει τα ελαττώματά του. Είναι υπέρ-φιλόδοξος, αλαζονικός, πολύ διπλωματικός και πανούργος, και έχει κάτι κοινό με όλους τους Ευρωπαίους εμπόρους της Ανατολής, κάνει ό,τι μπορεί για να εξαπατήσει τους Τούρκους: και ορισμένες φορές επεκτείνει την πρακτική αυτή περισσότερο, όχι όμως χωρίς άριστα προηγούμενα. Εντούτοις, αυτά είναι τα ελαττώματα μιας φυλής μακροχρόνια υποδούλωμένης, που τώρα αφυπνίζεται στην αίσθηση μιας μεγάλης καταγωγής. Η δουλεία έχει παραγάγει το δοντικό ελάττωμα της διπλοσαπίας και τις ανεντιμότητας, και η υπερηφάνεια ενός ευγενούς παρελθόντος έχει γεννήσει την αλαζονεία του παρόντος. Τέτοιου είδους ελαττώματα δεν είναι παρά περαστικές δυνομοφρίες ή διαστροφές [...] Αυτά τα ελαττώματα θα εξαφανιστούν με την εξάπλωση της παιδείας και την επαναφορά της ελευθερίας, που στερείται πολύ καιρό...» (Blunt 1878: A' xv-xvi, 57, 59-61.)

Εισαγωγή στη γυναικεία θεματολογία

Τα έργα δυτικών περιηγητών του 17ου, 18ου και 19ου αιώνα προσφέρουν ένα ανεξερεύνητο, πρωτότυπο και αδημοσίευτο υλικό, και μία γυναικεία οπτική και προσέγγιση της Οσμανικής πραγματικότητας. (Καμπερίδου 2002) Οι μαρτυρίες δυτικών περιηγητών¹ στη Μικρά Ασία, στον Πόντο, στην Κύπρο, και άλλες περιοχές της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας παρέχουν πολύτιμες πληροφορίες για τη θέση των υποτελών λαών, και ιδιαίτερα των Ελλήνων, για τους οποίους οι περιγραφές διαφέρουν ανάλογα με τις ιδεολογίες, αποικιοκρατικές απόψεις, πολιτικές θέσεις και κοινωνικές προκαταλήψεις των περιηγητών: οι «δουλοποεπείς» και «ευλύγιστοι» Έλληνες (Melek Hanum ή Marie Dejean 1873), το «επικίνδυνο», «θανάσιμο», «εγωιστικό», «ανυπότακτο» (Pardoe 1837: A'), «ταραχοποιό» (Medberry 1853) και «εγκληματικό» (Lady Hornby 1863) Ελληνικό στοιχείο, με κλίση για «αντίσταση και εξέγερση» (Briscoe 1881), όπως οι Έλληνες της Κύπρου που αποτελούν «ένα μόνιμο αγκά-

θι στο πλευρό» της Αγγλίας (Brassey 1880), κ.ά.

Πριν ανατρέξουμε στις γυναικείες μαρτυρίες που αφορούν το Ελληνικό στοιχείο και τις σχέσεις Ελλήνων και Τούρκων, οφείλουμε να αναφέρουμε ότι οι δυτικές περιηγήτριες επεξεργάζονται και άλλα θέματα, όπως τους διωγμούς των μη μουσουλμάνων υπηκόων (των Αρμενίων, των Εβραίων, κ.ά.), τη μη ανοχή της διαφορετικότητας, την ανελευθερία, τον κοινωνικό-θρησκευτικό ρατσισμό, τις πολιτισμικές ιδιαιτερότητες και τη διατήρηση της πολιτισμικής διαφορετικότητας. Εκθέτουν τις υποχρεωτικές και επιβαλλόμενες δια νόμου "φυλετικο-χρωματικές διακρίσεις" στις οικίες, στις ενδυμασίες και στα υποδήματα των Ελλήνων, των Αρμενίων και των Εβραίων. (Καμπερίδου 2002a)

Επισκέπτονται, φιλοξενούνται, κατοικούν ή εργάζονται σε Οθωμανικά χαρέμια διαφόρων κοινωνικών στρωμάτων. Περιγράφουν την πυραιμιδική ιεραρχία του χαρεμιού, τη διαφυλική διχοτόμηση της οικογένειας, και την κοινωνική και νομική θέση της γυναίκας στο Ισλάμ. Προσεγγίζουν τις έγκλειστες στα Οθωμανικά χαρέμια εξισλαμισμένες σκλάβες, τις απελευθερωμένες σκλάβες, τις ελεύθερες Μουσουλμάνες και τους εξισλαμισμένους ευνούχους. Άλλες περιηγήτριες αγοράζουν Ελληνίδες και Ευρωπαίες από τα σκλαβοπάζαρα και τις απελευθερώνουν. Περιγράφουν τις διαπροσωπικές σχέσεις και τις εμπορικές συναλλαγές των Ελληνίδων και Εβραίων με τις έγκλειστες στα Οθωμανικά χαρέμια γυναίκες. Επισημαίνουν ότι οι Ελληνίδες της Πόλης, και της Μικράς Ασίας γενικότερα, εισχωρούν στα χαρέμια, όχι μόνο για να πωλήσουν τα εμπορεύματά τους, αλλά και ως προσκεκλημένες επισκέπτριες, ως φίλες, ως εργαζόμενες, ως διερμηνείς των δυτικών περιηγητριών, και ως συνεργάτριες ή δίαισλοι επικοινωνίας μεταξύ των εγκλείστων γυναικών και του έξω κόσμου. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι αναφορές τους στις Ελληνίδες που βοήθησαν έγκλειστες γυναίκες να αποδράσουν από τα χαρέμια και την Τουρκία. (Καμπερίδου 2000)

Περιηγήτριες του 17ου, 18ου και 19ου αιώνα περιγράφουν, με περίσσιμα λεπτομέρεια, τους διωγμούς, τον εκφοβισμό, τις καθημερινές άνομες πράξεις, τις λεηλασίες, τις προσβολές και την τρομοκρατία που υπέστησαν οι Χριστιανοί υπήκοοι των Οθωμανικών επικρατειών. Θέμα που θα αναπτυχθεί σε επόμενο άρθρο. Ενδεικτικά, η Lady Elizabeth Craven, σε επιστολή της το 1786, παρατηρεί ότι «οι Τούρκοι κατά κανόνα αποκεφαλίζουν τους Έλληνες.» (1789: 209, 238-239) Για να περιγράψει την κατάσταση που επικρατούσε στην Τουρκία το 1881-1896, η Αγγλίδα Dorina L. Neave, ως αυτόπτης μάρτυρς των βιαιοπραγιών που διαπράττονταν, χρησιμοποιεί κατ' επανάληψη τον όρο τρομοκρατία/terrorism. (Neave 1933: 167, 174, 175, 184, 187)

Πολλά χρόνια, όπως υποστηρίζει η Neave, υπήρχαν μεγάλες αναταραχές στην Μικρά Ασία μεταξύ των Τούρκων και των Χριστιανών υπηρόδων, αλλά κανένας δεν πίστευε ότι οι σφαγές και οι βιαιοπραγίες κατά των Χριστιανών που διαδραματίζονταν στο εσωτερικό της Μικράς Ασίας, θα έφταναν και στην Κωνσταντινούπολη το 1896. Η Neave περιγράφει την «μεγάλη σφαγή» και τις «μαζικές δολοφονίες» των Αρμενίων που ξεκίνησαν στην Κωνσταντινούπολη, στους δρόμους του Γαλατά, του Πέραν, του Σταμπούλ, του Κανδήλι, κ.α., στις 26 Αυγούστου του 1896. Φανερά συγκλονισμένη επισημαίνει, ότι όλοι οι δρόμοι ήταν βουτηγμένοι στο αίμα και ήταν γεμάτοι με τα πτώματα ανδρών, γυναικών, και παιδιών που είχαν δολοφονηθεί κατά χιλιάδες, τα πτώματα των οποίων, μαζί με εκείνους/νες που είχαν τραυματιστεί και ήταν ακόμα ζωντανοί· τοποθετούνταν σε καρότσια και πετύνταν στην θάλασσα του Μαρμαρά. (Neave 1933:174-175, 193)

«Ο Υποτελής Έλληνας της Τουρκίας»
«Βελτιώσουν και περίμενε υπομονετικά είναι το σύνθημα των Ελλήνων της Τουρκίας» (Blunt 1878)

Η πλειονότητα των περιηγητών εξυμνεί την «ανώτερη μεγαλοφυΐα των Ελλήνων», επισημαίνοντας επανειλημμένα ότι οι υποτελείς Έλληνες «διψούσαν για βελτίωση», «για μάθηση και γνώση». Περιγράφουν τον υπόδουλο Ελληνισμό ως «την καλύτερη φυλή της Τουρκίας», και «έναν ισχυρό και προοδευτικό λαό», με «ανεπτυγμένο πατριωτισμό». (Craven 1789:144-146, Blunt 1878: A' 35-61, Medberry 1853:359). Διακρίνοντας ότι επρόκειτο για ένα «ανυπότακτο λαό», με ιστορική μνήμη, πατριωτικό πνεύμα και «κλίση για αντίσταση και εξέγερση», υπογραμμίζοντας επανειλημμένα ότι όλα τα σφάλματα και τα ελαττώματα των Ελλήνων οφείλονταν στην κακοδιοίκηση των Τούρκων. (Craven 1789: 238-239, 144-145, Yeardley 1835: 33-36, Pardoe 1837: A' 157; Blunt 1878: A' 53) Εκτιμούν ότι ο Έλληνας, σε αντίθεση με τον Τούρκο, σέβεται το γυναικείο φύλο. **Συγκρίνουν τους Έλληνες με τα αρχαία γλυπτά και υποστηρίζουν ότι επρόκειτο για ένα λαό που έχει κληρονομήσει το κάλλος των αρχαίων προγόνων του.** Πλέκουν το εγκώμιο του κάλλους των Ελληνίδων παρατηρώντας, μεταξύ άλλων, ότι οι Ελληνίδες διατηρούν την αρχαία Ελληνική ενδυμασία, την επιδεξιότητα στον αρχαλεύ του Ομήρου, και χορεύουν σαν την αρχαία θεά Αρτεμη. (Montagu 1840:134-135; Demont 1821: 417; Yeardley 1835:33-36, Pfeiffer 1852:87, Blunt 1878: A' 35-61)

Αναλυτικότερα, μετά από είκοσι χρόνια παραμονής στις Οθωμανικές επικράτειες, η Fanny Janet Blunt, κόρη του Αγγλου Πρέσβη στη Κωνσταντινούπολη και αργότερα σύζυγος του Αγγλου Πρέσβη στη Θεσσαλονίκη, παρατηρεί ότι ο Ελληνικός λαός είχε κατευθύνει όλες του τις προσπάθειες στην παιδεία της φυλής του, επισημαίνοντας ότι: **«Βελτιώσουν και περίμενε υπομονετικά είναι το σύνθημα των Ελλήνων της Τουρκίας [...] Δεν έχω τίποτα να πω εδώ για τους ανθρώπους της ελεύθερης Ελλάδος (Hellas). Έχω να διηγήθω μόνο ότι γνωρίζω προσωπικά για το χαρακτήρα και τη θέση των υπόδουλων Ελλήνων της Τουρκίας. Εκείνοι, αν και συμμετείχαν στην εθνική προσπάθεια του 1821-1822, μοιράστηκαν λίγους από τους καρπούς της. Οι Έλληνες της**

Μακεδονίας, της Θεσσαλίας, και της Θράκης δεν απέκτησαν την ελευθερία που απέκτησαν οι άνθρωποι της ελεύθερης Ελλάδας, και η κατάστασή τους ελάχιστα βελτιώθηκε. [...] Ο πατριωτισμός είναι πολύ ανεπτυγμένος στους Έλληνες χωρικούς, οι οποίοι είναι απόλυτα συνειδητοποιημένοι με την έννοια της λεξης πατρίς (patris), και διδάσκονται να λαμβάνουν υπόψη ότι, πριν από μισό αιώνα, η ελεύθερη Ελλάς σχημάτιζε ένα κομμάτι της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, και ότι οι κάτοικοι της, δύος οι ίδιοι, ήταν υπόδουλοι, και χρωστούσαν την ελευθερία, που τώρα απολαμβάνουν, στην αυτοθυσία και στην απομική προσπάθεια.» (Blunt 1878: A' 35-37, 39-40)

Η Αγγλίδα περιηγήτρια Miss Julia Pardoe υποστηρίζει, ότι «η ζωώδης δύναμη που έχει υποδουλώσει τους Έλληνες δεν τους έχει υποτάξει. Η ηθική τους ενέργεια παραμένει ακμαία/αμείωτη, και είναι αμφίβολο εάν ποτέ θα συντριβεί.» (1837: A' 84-85) Όσον αφορά τους Έλληνες της Κωνσταντινούπολης, το 1836, η Pardoe εντυπωσιάζεται, όπως παρατηρεί η ίδια, από την πολιτιστική τους πρόσοδο, το πάθος τους, την ανυπότακτη συμπεριφορά τους, την αγάπη τους για το ταξίδι, και την ηθική τους υπόσταση, η οποία δεν τους έχει κάνει θύματα της ζήλειας. Παρατηρεί, επίσης, ότι κάθε Έλληνας ήταν ένας επιδέξιος διπλωμάτης, που πάντα ενεργούσε εγκαίρως. (Pardoe 1837: A' 157)

Η Αμερικανίδα ιεραρχόστολος Mary Briscoe Baldwin, σε επιστολή της από την Κρήτη το 1866 μας πληροφορεί ότι οι Έλληνες που ήταν υποχρεωμένοι να υποστούν την καταπίεση του κατακτητή και ζητούσαν ένωση με την Ελλάδα, εξεγέρθηκαν κατά της αβάσταχτης καταπίεσης της Τουρκικής κυβέρνησης. Όσον αφορά τους **κυριπποχριστιανούς**, αναφέρει, ότι υπήρχαν Έλληνες Χριστιανοί που είχαν αναγκασθεί να εξισλαμισθούν για να αποφύγουν το θάνατο, τη λεηλασία και την τυραννία. (Pitmann 1881: 173-175)

Η Αγγλίδα περιηγήτρια Emily A. Beaufort υποστηρίζει ότι οι Έλληνες είναι εξαιρετικά εργατικοί και καλοί επιχειρηματίες. (1861:148-149), και η Αγγλίδα Fanny Janet Blunt ότι οι υπόδουλοι Έλληνες έχουν «επιχειρηματικό και φιλόδοξο πνεύμα», καθώς και «φιλότιμο». Επιπρόσθετα, η Blunt διακρίνει ότι οι Έλληνες διαθέτουν «μεγάλο βαθμό ματαιοδοξίας, παλικαρισμού ("palikarism", "palikar") και υπερφιάλης αλαζονείας [...] είναι διακριτικοί, υπερβολικά ευαισθητοί, αγαπούν το κέρδος, αλλά δεν είναι τσιγκούνηδες ή φιλάργυροι.» (1878:A' 54.) Επισημαίνει, επίσης, ότι ο Έλληνας ευρίσκεται σε κάθε γωνία της Τουρκίας ως ιατρός, ως δικηγόρος και ως διδάσκαλος. Σε χαμηλότερη κλίμακα, εργάζεται σε κάθε πόλη και χωριό ως μικρό-έμπορος, κτίστης, ξυλουργός, υποδηματοποιός, και μουσικός. (Blunt 1878: A'37, 47, 54)

«Δυστυχώς οι πόλεις είναι γεμάτες Έλληνες»

Ωστόσο, δεν εξυμνούν τον Ελληνισμό όλες οι δυτικές περιηγήτριες. Η Ελβετίδα περιηγήτρια Louise Demont, που επισκέφθηκε την Αθήνα και διάφορες περιοχές της Μικράς Ασίας το 1816, αποκαλεί τους Έλληνες «τα επιδέξια πανούργα παιδιά της αγραμματοσύνης, δημιούργημα της δουλείας» (1821: 418.). Ως ανήθικους, άθεους, ύπουλους και εκδικητικούς, περιγράφει τους Έλληνες της Ζακύνθου το 1833-1834, η Αγγλίδα ιεραρχόστολος Martha Yeardley, η

οποία υποστηρίζει, επίσης, ότι είχαν μία «ανυπότακτη συμπεριφορά», παρόλο που πήγαιναν στις εκκλησίες και αυτο-αποκαλούνταν χριστιανοί. (1835: 30-32) Αθεους αποκαλεί τους Ζακυνθινούς και η Αμερικανίδα ιεραπόστολος Mary Briscoe Baldwin το 1848: «Η σημερινή γενιά, όσο άθεη και αν είναι, το όνομα του Θεού είναι πάντα στα χεῖλη τους. Εάν αρρωστήσει ένα παιδί και συνέλθει λένε, ‘ήταν θέλημα Θεού’ [...] Εάν ένα άτομο μείνει μόνο, χωρίς συντροφιά, λένε ‘Μόνος με τον Θεό’ [...] για να αποχαιρετήσουν κάποιον, λένε, ‘Πήγαινε στην ευχή του Θεού’». (Pitman 1881: 55)

Η Αγγλίδα περιηγήτρια Frances Maclellan παρατηρεί, ότι οι Έλληνες μισούν τους Τούρκους (1835: 231-235). Οι Αγγλίδες Emily Beaufort και Fanny Janet Blunt διακρίνουν «κάτω από το σύννεφο της Τουρκοκρατίας» μία «έλλειψη τιμότητας στις συναλλαγές των Ελλήνων. Εντούτοις υποστηρίζουν ταυτόχρονα ότι τα ελαττώματα αυτά των Ελλήνων οφείλονταν στην κακοδιόκηση των Τούρκων και στην καταπίεση που δέχονταν από τον Τουρκικό ήγιο. (Beaufort 1861: 148-149, Blunt 1878: A' 57, 61)

Ως «δουλοπρεπείς» περιγράφει τους Έλληνες η πρώτη σύγιος του Μεγάλου Βεζίρη της Τουρκίας, Μελέκ Χανούμ (πρώην Marie Dejean Millingen), η οποία έζησε 30 χρόνια στα χαρέμια της Κωνσταντινούπολης και στα βάθη της Μικρά Ασίας μέχρι την απόδρασή της από την Τουρκία στην Ελλάδα το 1865: «Μεταξύ των Τούρκων και των Ελλήνων δεν υπάρχει το παραμικρό ήγιος αγάπης. Οι Τούρκοι χαίρονται να εξασφαλίζουν τις υπηρεσίες των Ελλήνων, επειδή οι άνθρωποι αυτοί είναι τόσο ευλύγιστοι, εξυπηρετικοί και δουλοπρεπείς. Στην Κωνσταντινούπολη, που υπάρχει πληθώρα Ελλήνων και η επιρροή τους γίνεται αισθητή, υπάρχει λιγότερη ειλικρίνεια και λιγότερη δίκαιη συναλλαγή απ' ό,τι στις επαρχίες. Το προσωπικό συμφέρον είναι ο σύνδεσμος που φέρνει τους δύο σε συνεργασία, αλλά στην ουσία ο Έλληνας μισεί τον Τούρκο, και ο Τούρκος μισεί τον Έλληνα.» (Melek Hanum 1873: 19-20)

Όσον αφορά την Ελληνική αποικία του Φαναριού το 1836, η Julia Pardoe παρατηρεί ότι οι Φαναριώτες μισούσαν τους Τούρκους αφέντες τους. Εντούτοις, υποστηρίζει ότι ανάμεσά στους Φαναριώτες υπήρχαν πολλοί κατάσκοποι και συνεργάτες της Τουρκικής κυβέρνησης, και προσθέτει ότι κάθε Φαναριώτης είχε την τιμή του και μπορούσε να εξαγορασθεί. Παρατηρεί, επίσης, ότι εν μέρει είχαν και την εμπιστοσύνη των Τούρκων, αλλά μόνο εν μέρει: «Ο Έλληνας θα ήταν επικίνδυνος, αν όχι θανάσιμος εχθρός του Μουσουλμάνου αφέντη του, εάν δεν είχε την αχιλλεια πτέρνα του. Οι Έλληνες δεν είναι ειλικρινείς ούτε μεταξύ τους. Ζούνε σε μία ατμόσφαιρα απόκρυψης/ υποκρισίας, και η ζήλεια είναι η τροφή τους [...] η ανοχή της κυβέρνησης του Σουλτάνου, τους έχει παραχωρήσει ένα κατώτερο δικαστικό αξιώμα (a magistracy) και μία εκκλησιαστική δύναμη σαν να ήταν ελεύθερος λαός [...] αλλά εκείνοι επικεντρώνονται σε ένα αγώνα εξουσίας μεταξύ τους [...] Η Ελληνική αποικία του Φαναριού είναι το επίκεντρο της ίντριγκας, και ο κάθε ένας κατασκοπεύει τον γείτονά του· εδώ ο Έλληνας συναντά τον Έλληνα και ο πόλεμος είναι θανάσιμος. Πατριάρχες και Αρχιεπίσκοποι εκθρονίζονται ή εξορίζονται [...]» (Pardoe 1837: A' 157-159) Ιδιαίτερο ενδιαφέρον προκαλεί και το συμπέρασμα της περιηγήτριας, σύμφωνα με το οποίο, ο Έλληνας δεν είναι επικίνδυνος για τους Τούρκους, επειδή

είναι «πολύ εγωιστής». (1837: A' 160)

Στην Κωνσταντινούπολη, όπως παρατηρεί αργότερα η κόρη του Αγγλού Πρέσβη Fanny Janet Blunt, η ελληνική κοινωνία μπορούσε να διαιρεθεί σε δύο τάξεις, το κόμμα των συντηρητικών και το κόμμα των προοδευτικών. Στις επαρχιακές πόλεις τα μέλη του συντηρητικού κόμματος, όπως υποστηρίζει η Blunt, φύλαγαν ζηλευτά τα δικαιώματά τους και τα προνόμια τους, ως οι αρχαιότεροι της κοινότητας και ως εκπρόσωποι του έθνους στο Medjiss. Σε πολλές περιπτώσεις υποστήριζαν τις Τουρκικές αρχές όσον αφορά πράξεις ή ενέργειες αδικίας ή κακουργημάτων, μερικές φορές από δειλία και άλλες φορές από προσωπικά συμφέροντα. «Αυτή η μικρή οπισθοδρομική τάξη», κατά την Blunt, «ερχόταν σε δυναμική αντίθεση με την πρόοδο στην παιδεία και συχνά εμπόδιζε την εκπαίδευση των Ελλήνων με την άρνηση της για χρηματοδότηση και γενικά με την αντίστασή της σε όλες τις αλλαγές [...] Η δεύτερη τάξη αποτελείται από τα μορφωμένα μέλη της κοινότητας, που κερδίζουν τις περιουσίες τους όπως και στον υπόλοιπο πολιτισμένο κόσμο, και τις ξοδεύουν ελεύθερα σε ανέσεις και πολυτελειες, και προς διάφορος του έθνους τους: ένα σκοπό στον οποίο κάθε Έλληνας προσπαθεί να συμβάλλει.» (Blunt 1878: A' 46-47). Στη συνέχεια, όσον αφορά το κόμμα των προοδευτικών μάς πληροφορεί ότι το σύνθημά του ήταν Εμπρός (Embros). Σχετικά με την Ελληνική αριστοκρατία, σημειώνει μόνο, ότι «έχει σχεδόν εξαφανισθεί, και το έθνος φαίνεται, τώρα, κατ' εξοχήν δημοκρατικό.» (Blunt 1878: A' 56)

«Δυστυχώς οι πόλεις είναι γεμάτες Έλληνες», γράφει η Αμερικανίδα ιεραπόστολος Sarah Emily York, (Miss S.E. Waldo), η οποία, βρισκόταν στη Κωνσταντινούπολη το 1853 κατά την διάρκεια του Κρημαϊκού πολέμου (1853-1856). Φανερά ενοχλημένη, επισημαίνει, ότι η Κωνσταντινούπολη ήταν γεμάτη Έλληνες, τους οποίους κατηγορεί για τη δημιουργία όλων των ταραχών και συγκρούσεων, και για τους εμπρησμούς στα καταστήματα των Τούρκων, στο νοσοκομείο του Χαϊντάρ Πασά, και στις εγκαταστάσεις των Συμμάχων, των Αγγλων και των Γάλλων. Καταγγέλλει, επίσης, ότι οι Έλληνες, εκτός που πωλούσαν αλκοόλ στους στρατιώτες των συμμάχων, εθίζοντάς τους στον αλκοολισμό, ήταν υπεύθυνοι για τις εξαφανίσεις και τους φόνους Γάλλων στρατιώτων. (Medberry 1853: 261, 265, 359)

Η Lady Hornby, που βρισκόταν στην Κωνσταντινούπολη την ίδια περίοδο, καταδικάζει τους «Χιώτες Έλληνες» της Κωνσταντινούπολης που διέρρεαν «εγκλήματα εκδίκησης» επειδή, όπως επισημαίνει η ίδια, μισούσαν τους Τούρκους, και ιδιαίτερα μετά την αφαγή της Χίου το 1822,. Φανερά ενοχλημένη παρατηρεί ότι μισούσαν και τους Συμμάχους, τους Αγγλους και τους Γάλλους, «επειδή βοηθούσαν τους Τούρκους στον πόλεμό τους με τους Ρώσους.» Αναφέρει, επίσης, ότι μία ομάδα Έλληνων αντιστασιακών, οι οποίοι μιλούσαν άριστα την Γαλλική και την Αγγλική γλώσσα, κυκλοφορούσαν ανενόχλητοι στους δρόμους, δωροδοκούσαν Τούρκους, και επανειλημμένα δημιουργούσαν προβλήματα στους Συμμάχους. (Hornby 1863: 22-24, 119, 155, 163) Από την άλλη πλευρά, η Αγγλίδα Marianne Young, αν και υπήρξε σύζυγος Αγγλου στρατιωτικού, και βρισκόταν στην Κωνσταντινούπολη την ίδια εποχή, υπογραμμίζει ότι οι Έλληνες ήταν υπεύθυνοι, έχυπνοι και ικανοί για εξουσία. (Young 1855: 281-282)

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει και η εκτίμηση της Αγγλίδας περιηγήτριας Lady Brassey που βρισκόταν στην Κύπρο το 1878: «Εάν κυριαρχήσει το Ελληνικό στοιχείο θα αποτελεί ένα μόνιμο αγκάθι στο πλευρό μας, και το πιθανόν αποτέλεσμα θα είναι να μας αναγκάσουν να εγκαταλείψουμε [την Κύπρο]...» (Brassey 1880: 325-26)

«Το Επικίνδυνο Ελληνικό Στοιχείο στην Κύπρο, ένα μόνιμο αγκάθι στο πλευρό της Αγγλίας»

Οι μαρτυρίες της Lady Brassey που αφορούν τα Βρετανικά σχέδια κατοχής παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Σε επιστολές της από την Κύπρο, το 1878, η Αγγλίδα περιηγήτρια Lady Brassey (Mrs. Annie Brassey) μας πληροφορεί ότι οι Αγγλοί, επειδή φοβήθηκαν την αντίσταση των «έξυπνων και πανούργων» Ελλήνων, αποφάσισαν να εισαγάγουν ένα μεγάλο αριθμό Τούρκων προσφύγων στην Κύπρο έτσι ώστε να μην επικρατήσει το Ελληνικό στοιχείο και τους αναγκάσει να αποχωρήσουν όταν η Κύπρος έλθει κάτω από την μόνιμη κυριαρχία της Αγγλίας. (Brassey 1880: 325-326).

Αναλυτικότερα, σε επιστολή της από τη Λεμεσό με ημερομηνία Παρασκευή, 8 Νοεμβρίου του 1878, η Lady Brassey επισημαίνει ότι οι όροι της συμφωνίας μεταξύ της Μεγάλης Βρετανίας και της Τουρκίας στο θέμα της Κύπρου, αποτελούσαν αιτία μεγάλης δυσκολίας στην αποτελεσματική απονομή της δικαιοσύνης, στην πώληση και στη μεταβίβαση γης κλπ, επειδή ο Σουλτάνος θεωρούσε ότι η Κύπρος ανήκε ακόμα σ' εκείνον και κανείς δεν γνώριζε ακριβώς πόσο θα διαρκούσε η επιρροή της Αγγλίας στην Κύπρο. Παρατηρεί, επίσης ότι «ορισμένοι πιστεύουν ότι όσο πιο γρήγορα εγκαταλείψουμε την Κύπρο τόσο το καλύτερο επειδή δεν επρόκειτο να γίνει τύποτα περισσότερο από ένας σταθμός-στάση (cooling station), εκτός αν υπάρξει ραγδαία αλλαγή στο κλίμα [...] Τις προάλλες ένας μεγάλος πανικός δημιουργήθηκε από μία αδιευκρίνιστη-αμφίβολη αναφορά, σύμφωνα με την οποία ο Σουλτάνος διαμαρτυρήθηκε που υψώσαμε την σημαία μας στα φρούριά μας και στα δημόσια κτήρια μας, επειδή θεωρεί ότι η Κύπρος ακόμα ανήκει σ' αυτόν, και ότι η δική του σημαία θα έπρεπε να βρίσκεται σε υψηλότερη θέση από την δική μας.» Στην επιστολή της αναφέρει, επίσης, ότι στη Λεμεσό δεν υπήρχαν ακόμα στρατεύματα επειδή φιλοδοξούσε να γίνει λιμάνι, και ότι στην Πάφο, στη Λεμεσό, στη Λάρνακα και γενικά σε ολόκληρη την Κύπρο οι τιμές είχαν αυξηθεί από τότε που έφθασαν εκεί οι Αγγλοί. (Brassey 1889: 305). Στη συνέχεια γράφει:

«Η Κύπρος είχε κυβερνηθεί, διαδοχικά, από τους Φοίνικες, τους Έλληνες, τους Πέρσες, τους Αιγυπτίους, τους Ρωμαίους, τους Βυζαντινούς, τους Σαρακηνούς, τους Φράγκους, τους Βενετούς και τους Τούρκους. Απολάμβανε μεγάλη διάκριση, αλλά και είχε πολλές δυσκολίες. Τα τελευταία τριακόσια χρόνια η κατάστασή της υπήρξε θλιβερή. Ας ελπίσουμε ότι καλύτερες προοπτικές ανοίγονται για αυτήν, και ότι κάτω από την δική μας αγαθοεργή εξουσία θα εξαλειφθεί/απομακρυνθεί η καταπίεση, θα μαλακώσουν τα βάρη της φροδολόγησης και η Δικαιοσύνη θα εφαρμόζεται πιο ιστότιμα. Ας ελπίσουμε ότι [η Κύπρος] θα γίνει πιο υγιής και ευτυχισμένη από ό,τι ήταν ποτέ στο παρελθόν, κάτω από τον τελευταίο της ηγεμόνα -και όπως θα αποδειχθεί- τον καλύτερο της ηγεμόνα.» (Brassey 1880:305-306)

Σε δεύτερη επιστολή της με ημερομηνία Τετάρτη, 27 Νοεμβρίου του 1878, όπου περιγράφει και τις προοπτικές του λιμανιού στην Αμμόχωστο, ιδιαίτερο ενδιαφέρον προκαλούν οι παρατηρήσεις της σχετικά με τους Έλληνες της Κύπρου και τα σχέδια για την εισροή φτωχών Τούρκων προσφύγων εκεί:

«Έχουν γίνει ορισμένες συζητήσεις να στείλουν μερικούς δύντυχους και άθλιους Τούρκους πρόσφυγες εδώ, και να τους εφοδιάσουν με αρκετά χρήματα, έτοι ώστε να αγοράσουν σπόδους και εργαλεία για να καλλιεργήσουν τη γη ή, ακόμα καλύτερα, να τους εφοδιάσουν με τα απαραίτητα εργαλεία και αντικείμενα για την καλλιέργεια της γης. Αποτελεί έναν άριστο τρόπο φροντίδας γι' αυτά τα δύντυχα και άθλια πλάσματα, τις συζύγους τους και τις οικογένειές τους. Οι Τούρκοι είναι σταθεροί, εργατικοί, δουλεύουν σκληρά, αλλά δεν είναι λαός που ξέρει να βγάζει χρήματα. Η εισαγωγή μεγάλου Μουσουλμανικού πληθυσμού στο νησί θα είναι αξιοσημείωτη, ιδιαίτερα όταν [η Κύπρος] γίνει μόνιμη ιδιοκτησία της Αγγλίας [...] Εάν όμως κυριαρχήσει το Ελληνικό στοιχείο θα αποτελεί ένα μόνιμο[αέναο] αγκάθι στο πλευρό μας, και το πιθανό τέλος [ή αποτέλεσμα] θα είναι να μας αναγκάσουν να εγκαταλείψουμε [την Κύπρο], παρόλο που θα έχουμε κάνει τόσα πολλά, όπως διοικητικούς ανασχηματισμούς ή ανασυγκροτήσεις, την κατασκευή λιμανιών, σιδηροδρόμων, και βελτιώσεις σε όλους τους τομείς, όπως έγινε και στην περίπτωση των Ιονίων νησιών. Οι Τούρκοι, από την άλλη πλευρά, ταιριάζουν με το κλίμα καθώς και με τους θιαγενείς, και θα είναι πάντα ευχαριστημένοι με την εξουσία μας, [...] οι έξυπνοι Έλληνες όμως...» (Brassey 1880: 325-326)

Όταν έγραφε αυτές τις παρατηρήσεις, η Κύπρος δεν τελούσε ακόμα υπό την επίσημη κατοχή των Αγγλων. Λίγο αργότερα, σε τρίτη επιστολή της με ημερομηνία 11 Δεκεμβρίου του 1878, παρατηρεί με μεγάλη ανακούφιση ότι «η Βρετανική κυβέρνηση θα κατέχει την Κύπρο εις το διηνεκές (in perpetuity)». (Brassey 1880: 372)

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΗ

1. Τον 17ο, 18ο και 19ο αιώνα, εποχές που η γυναικεία περιήγηση ή το ταξίδι σε περιοχές της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας εθεωρείτο από την δυτική κοινωνία ως ένα κατ' εξοχήν ανδρικό προνόμιο, χιλιάδες δυτικές περιηγήτριες, Αγγλίδες, Γαλλίδες, Γερμανίδες, Σουηδέζες, Ελβετίδες, Αυστριακές και Αμερικανίδες επισκέπτηκαν, εξερεύνησαν, φιλοξενήθηκαν, υπηρέτησαν ή εργάστηκαν ως εθελόντριες, ως ιεραποτόλοι, ως εκπαιδευτικοί, ως νοσοκόμες, ως ζωγράφοι, ως γκουνβερνάντες, ως καμαριέρες, ως υπηρέτριες σε κατεχόμενες από τον τουρκικό ζυγό περιοχές. Οι περιηγήτριες βρίσκονταν έξω από τα επίσημα και θεσμικά δίκτυα ή κέντρα εξουσίας της αποικιακής, αποικιοκρατικής πολιτικής. Η εμπειρία των γυναικών στην Ανατολή είχε κυρίως ιδιωτικό χαρακτήρα. (Καμπερίδη 2002).

• Σημ. των Περιοδικών: Το άρθρο συνοδεύεται από λεπτομερή βιβλιογραφία, που λόγω έλλειψης χώρου δεν ήταν δυνατόν να καταχωρισθεί.

Περιεχόμενα 41ου τεύχους

• Από τη Σύνταξη (Γράφει ο Σπ. Γ. Μοσχονάς)	
<i>Τα αρχαία Ελληνικά προκαλούν θαυμασμό στην Ιταλία</i>	σ. 3
• Δημήτρη Τζωρτζόπουλον:	
<i>«Ηθος και αξίες στους Προσωκρατικούς»</i>	σ. 4
• Γιώργου Η. Ηλιόπουλου:	
<i>«Η εγελιανή φιλοσοφία της ταυτότητας»</i>	σ. 8
• Αντώνη Ε. Καλαμπάκα:	
<i>«Προβληματισμοί στη Φυσική Επιστήμη»</i>	σ. 12
• Γιάννη Τζαβάρα:	
<i>«Αισθητική Αγωγή μέσω φιλοσοφικών κειμένων»</i>	σ. 16
• Μίρκας Κακαδέλλη:	
<i>«Η Μεταφυσική, η (αρχαία) Διαλεκτική Λογική και η αντίθεση του Επίκουρου προς αυτές»</i>	σ. 19
• Σταμάτη Γιακουμή:	
<i>«Αίσθηση και Λογική στον “Θεαίτητο” του Πλάτωνα»</i>	σ. 22
• Παρουσιάζοντας και Σχολιάζοντας:	
<i>(Γράφει ο Σπ. Γ. Μοσχονάς)</i>	σ. 26
• Μαρίας Μαρκαντωνάτου:	
<i>«Εμείναμεν ως πρόβατα χωρίς βοσκόν στον κάμπον»</i>	σ. 28
• Δημήτρη Δρακόπουλον:	
<i>«Νίκου Καββαδία: Λι»</i>	σ. 30
• Ειρήνης Καμπερίδου:	
<i>Απόψεις ξένων περιηγητριών για την περίοδο της Τουρκοκρατίας</i> σ. 34	
• Αναστασίας Μεσσάρη:	
<i>«Η μυθική επιχειρηματολογία στον Πλατωνικό «Τίμαιο» και «Κριτία»»</i>	σ. 38
• Ιωάννη Ε. Μάντζαρη:	
<i>«Βικέντιος Δαμοδός: Νεοελληνικός στοχασμός και Ενρωπαϊκή Φιλοσοφία»</i>	σ. 44
• Βιβλιοπαρουσίαση:	
<i>(Γράφει ο Χρίστος Ν. Πολάτωφ)</i>	σ. 47
• Δημ. Διαμαντόπουλον: Λεξικό Φιλοσοφίας: Οντολογία	σ. 49
• Οι δραστηριότητες της ΕΚΔΕΦ	σ. 50